

читала курс «Українське народознавство». Великий досвід викладача-гуманітарія і науковця Т. Гонтар успішно реалізувала при підготовці (спільно з колегами Інституту народознавства) навчального посібника «Українське народознавство» (2004, 2006), а також програми курсу «Українське народознавство» (1994, 1995) для середніх та вищих навчальних закладів.

Знання та досвід музейного фахівця Т. Гонтар впроваджувала при створенні Кабінету-музею народної культури при Національному лісотехнічному університеті, укотре демонструючи високу відповідальність, прагнення

якнайкраще виконати доручене. Адже вона не обмежилася розробкою концепції експозиції музею, а енергійно збирала етнографічні експонати, готувала експлікації.

Сьогодні, як і завжди, Т. Гонтар сповнена енергії, творчих задумів, оточена колегами-народознавцями, студентською молоддю, з якими щедро ділиться глибокими професійними знаннями та життєвим досвідом. Багато сторінок її життя ще не написано.

**Колектив ІМФЕ
ім. М. Т. Рильського НАН України**

ДОСЛІДНИЦЯ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНЦІВ СЛОВАЧЧИНИ (до ювілею фольклористки Надії Вархол)

Микола Мушинка

Пряшівщина є східним регіоном Словаччини, значною мірою заселеним українською людністю. Донині там збереглося понад 200

населених пунктів, де розмовляють на лемківському та лемківсько-бойківському діалектах української мови, хоча при переписах

населення більшість із них декларує словацьку національність. Тих, що при перепису населення 2001 року записали себе русинами, було 24 201 осіб, українцями — 10 814. Ми вважаємо обидві групи одною національністю — русинами-українцями. Від початку XIX ст. релігійним і культурним центром русинів-українців є місто Пряшів, у якому в 1818 році було засновано Пряшівську греко-католицьку єпархію (із приходів, вищленених з Мукачівської єпархії), пізніше — кілька українських (руських) шкіл, культурно-просвітницьких організацій, видавництва, редакції газет і журналів тощо.

На сьогодні найвизначнішим культурно-освітнім та науково-дослідним закладом, що збирає, вивчає, експонує та зберігає пам'ятки матеріальної і духовної культури цього населення, є Музей української культури в м. Свиднику неподалік від Дуклянського перевалу. Його складовою є експозиція просто неба (50 об'єктів) та Галерея ім. Дезидерія Миллого (вісім приміщень). У цьому комплексі нині працюють двадцять два співробітники, з яких десять, переважно фахових працівників, — по-

над тридцять років; найдовше — Надія Вархол, яка цього року святкує свій шістдесятирічний ювілей.

* * *

Надія Вархол (дівоче прізвище — Вар'ян) [у відділі народознавства — ділянці духовної культури Музею української культури у Свиднику — без перерви працює від 1972 року, тобто майже сорок років]. Народилася вона 8 квітня 1950 року в с. Хмельова (раніше — Комлоша) Бардівського округу, однак її дитинство проходило в курортному осередку Цем'ята біля Пряшева, де тоді (середина 1950-х років) діяв професійний Український ансамбль пісні і танцю (пізніше — Піддуклянський український народний ансамбль; нині — Піддуклянський художній народний ансамбль). Допитлива дівчина була постійною учасницею репетицій цього колективу. Звідси — її тривале захоплення фольклором. Правда, і домашнє середовище збагачувало її духовний світ В одному з інтерв'ю вона про це згадувала: «Ще змалку я понад усе любила слухати народні пісні, які в нашому домі часто співали. Для мене справді було святом, коли під час домашніх робіт лунали народні балади або ліричні пісні про козака та дівчину, а увечері мені читали народні казки, які вміли досконало розвивати чисту дитячу фантазію, не заплямовану ніякими агресивними комп'ютерними грами»¹.

Під час навчання в Українській середній школі у Пряшеві вона в шкільному журналі «Наші погляди» опублікувала свою першу фольклористичну статтю «Жартівливі оповідання в селі Хмельова».

Після закінчення Пряшівської основної та середньої загальноосвітньої школи з українською мовою навчання вона вступила на педагогічний факультет Університету ім. П. Й. Шафарика у Пряшеві зі спеціальності українська мова та художнє виховання, який успішно закінчила 1972 року. У тому самому навчальному закладі вона здобула звання доктора філософії.

Після закінчення університету Н. Вархол приступила до роботи в Свидницькому музеї української культури, у якому працює і тепер. До речі,

вона прийшла на місце відомого фольклориста й письменника Михайла Шмайди (звільнений з роботи з політичних причин), який залишив у музеї помітний слід. Як і її попередник, основну увагу вона зосереджувала на дослідженні словесного та обрядового фольклору русинів-українців Східної Словаччини. З магнітофоном та записною книжкою Надія Вархол відвідала майже кожне з понад двохсот українських сіл Пряшівщини, щоб зафіксувати зразки фольклору. Записувала вона і на фольклорних фестивалях, оглядах, змаганнях, а також безпосередньо на хрестинах, весіллях, похоронах, обрядових святах, в автобусі, поїзді тощо. Результати її польових досліджень зберігаються в архіві Музею української культури у Свиднику. Нині її архів охоплює понад 20 000 одиниць. Фонди музею вона збагатила і рядом предметів матеріальної культури.

У 1978 році до цього ж відділу духовної культури МУК на роботу було прийнято випускника Пряшівського педфакультету Йосифа Вархола, з яким Надія згодом поєднала своє життя. Досі вони працюють в одному відділі і навіть у спільному робочому кабінеті. Разом вони їздять у фольклорні експедиції і пишуть спільні праці.

Науковий доробок Надії Вархол у галузі словесного фольклору русинів-українців Словаччини можна поділити на кілька тематичних груп: 1. Демонологія. 2. Народні перекази. 3. Народна медицина та ветеринарія. 4. Пареміологія. 5. Рослини в народних віруваннях. 6. Народні обряди, звичаї та поезія.

Усі праці Н. Вархол побудовані на власних матеріалах і відповідають найсуворішим вимогам сучасної фольклористики. Авторка точно фіксує говірку кожного села. Діалектні слова майже завжди пояснює еквівалентами української літературної мови. Кожен, навіть найменший текст (прислів'я, загадку) вона супроводжує паспортизацією (ім'я і вік інформатора, село та округ, найважливішим інформаторам дано характеристику).

Фольклорні явища вона розглядає за допомогою історично-порівняльного методу в загальноукраїнському та загальнослов'янському контексті, пояснюючи їх генезу і порівнюючи з аналогічними явищами сусідніх народів

та етнічних груп. Як правило, авторка посилається на наукову літературу з окресленого питання. Майже кожна книжкова публікація Н. Вархол доповнена фотографіями з польових досліджень.

Чимало уваги авторка у своїх працях присвятила діалектній лексиці, тому вони є важливим внеском і в діалектологію.

Але найбільше значення опублікованих праць Н. Вархол полягає в тому, що вона вводить в україністику та слов'янську фольклористику нові матеріали про фольклор найзахіднішої групи українського народу — русинів-українців Словаччини.

Більшість статей Н. Вархол було опубліковано в «Науковому збірнику Музею української культури у Свиднику» або зачитано на конференціях та опубліковано в збірниках матеріалів цих конференцій. Розглянемо їх детальніше.

Праці з демонології

У 1985 році Н. Вархол опублікувала розвідку «Чоловік-демон у народному повір'ї українців Східної Словаччини»², побудовану на матеріалах 57-ми інформаторів із 36-ти сіл. У ній вона розглянула таких демонічних істот:

- *хмарник* — людина, обдарована магічною силою впливати під час бурі на хмари, тобто направляти їх у той чи інший бік або призупиняти їх;

- *гонихмарник* — магічна істота, яка «гонить хмари», тобто керує громами, блискавками, а, розсердившись, нищить врожаї дощем і градом;

- *чорнокнижник* є близьким до хмарника;

- *домовик* — покровитель роду, дому та майна є (його часто уявляли в подобі малого хлопчика або чорного курчати);

- *хованець*;

- *чорт* (*сатан, дьябол, нечистий, вінкюс*) — найпоширеніша демонічна істота чоловічої статі русинів-українців Словаччини, — характерною ознакою якого є червоний колір, різки та копита.

Про кожну з демонічних істот авторка навела численні народні оповідання, а також народні повір'я про те, як боротися з ними або їх уникнути.

З вищенаведеною працею Н. Вархол безпосередньо пов'язана її наступна розвідка «Жінка-демон в українсько-словацькому фольклорному

прояві»³. У ній авторка розглянула таких демонічних істот, як *перелесниця, дика баба, богиня, богинка, сатана, єжибаба*, та їхніх людських прототипів: *босорка, босорканя, стріга, гушлярка*. Про кожну з них вона навела конкретні оповідання та описала способи боротьби з ними.

Окрему розвідку дослідниця присвятила *пережиткам культу бога Перуна* у фольклорі українців Словаччини⁴. Культ бога грому і блискавки Перуна був відомий в усіх слов'янських народів (на Пряшівщині це ім'я збереглося у прокльонах та географічних назвах як синонім слова *грім*). Після прийняття християнства функція цього язичницького бога перейшла святому Іллі. Як демонічні постаті відомі також образи *Сави* та *Варвари* — це покровительки домашніх жіночих робіт у фольклорі русинів-українців Словаччини. Їм Н. Вархол присвятила окрему студію⁵.

Майже в кожному селі Н. Вархол записувала оповідання про відвідування небіжчиком живих людей, найчастіше — чоловіком дружини. Ця тема часто наявна і в баладах. Н. Вархол опрацювала її в студії «Повір'я про реверантів русинів-українців Східної Словаччини»⁶.

З демонологією пов'язана і розвідка Н. Вархол «Образ долі в українсько-словацькому фольклорному контексті»⁷, у якій розглянуто цей абстрактний образ в українському та словацькому фольклорі й літературі.

Народні перекази

Одну зі своїх перших наукових праць дослідниця присвятила відображенню у фольклорі русинів-українців Словаччини історичного образу угорського короля *Матвія Корвіна* (1458—1490)⁸, відомого у фольклорі багатьох народів Австро-Угорської монархії як «справедливого володаря», що захищає інтереси простого люду і карає панів, які порушують закони. Н. Вархол у 1979—1981 роках збрала значну кількість оповідань про цього короля, які поділила на три групи: 1) вибори Матвія за короля та його коронація; 2) подорож по країні Матвія, переодягненого в селянське вбрання; 3) боротьба короля з «Погань-дівчиною». Найбільше уваги вона приділила переказам

третьої групи, які широко побутували, зокрема, на Снинщині. У додатку вона подала тексти шістнадцятих переказів про короля Матвія, записаних нею в 1979–1981 роках.

Близькими до переказів цього типу є перекази про татар, яким Н. Вархол присвятила окрему студію⁹. У русинів-українців авторка зафіксувала такі теми: 1) вимановання татарамилюдейзісховищ; 2) вбивство татарина жінкою або дитиною; 3) татарський полон; 4) загублене село Стежна.

Авторка навела тексти дев'ятих переказів, записаних нею у 1973–1980 роках.

Однією з найпоширеніших тем у переказах русинів-українців Словаччини є перекази про опришків (розбійників). Опришківський рух у цьому регіоні зафіксований уже в документах XIII–XIV ст. Найвідомішим є лист українських опришків із групи Федора Головатого (Главати), уродженця с. Руська Волова, до мерії міста Бардієва 1493 року¹⁰. Н. Вархол у досліджуваному регіоні збирила кілька десятків переказів та пісень про опришків, на підставі яких опрацювала студію «Опришківський рух у фольклорі русинів-українців Словаччини»¹¹.

Виключно на власних польових записах побудована монографія Н. Вархол про топонімічні перекази русинів-українців Словаччини «Звідки і коли...»¹². У першій частині книги авторка навела перекази про виникнення назв: від місця заснування села (Курів, Новоселиця, Полянка, Прикра, Присліп, Рівне, Рунина, Старина); від географічних явищ (Красний Брід, Руський Потік, Свидник, Ториски, Цавник); від назви дерев (Габське, Калинів, Хмельова, Рокитовець, Тополя, Яблінка, Ялінка, Ялова); від назв тварин, домашньої птиці, риб та комах (Волиця, Руська Волова, Гачава, Рунина, Гусак, Комарник, Пчолінне); від прізвищ перших поселенців та власників (Баєрівці, Белеївці, Валентівці, Ладомірова, Матисова, Ондавка, Снаків, Стацин, Сулин); від переселенців (Біловежа, Доброслава, Копинувці, Легнава, Улич, Чертіжне); від різних мовних елементів (Гавай, Гостовиці, Дара, Довгуня, Завада, Іновець, Нехваль-Полянка,

Пихні, Русинець, Руська Воля, Собранці, Юркова Воля); від різних видів ремесел (Банське, Вапеник, Гутка, Млинарівці, Тварожець); від діяльності опришківських груп (Збій, Збійне, Княгиня, Ряшів, Стежна).

Кожен з вищенаведених топонімів авторка документує текстами переказів. Слід зазначити, що майже всі наведені назви поширені також на території України, що ще раз засвідчує українське походження місцевого населення і заснованих ним сіл.

У другій частині (с. 87–137) Н. Вархол розглянула народні перекази про замки, монастирі, природні особливості (Бараній Ріг, Біла Маковиця, Букова Гірка, Бусів, Голубова Студня, Город, Громова Скала, Дев'ята Гірка, Закоханець, Зборів, Каштелик, Красна Долина, Краснобродський Монастир, Крива Гора, Легнавський Замок, Могила, Мокошин Верх, Німецька Долина, Настас, Перунів Дуб, Перунова Скала, Пустайова Діра, Равка, Рогуля, Ряба Скала, Снинський Камінь, Списька Магура, Чичванський Замок, Чортів Камінь тощо). Ці топоніми мають аналогії і на території України.

Третій розділ монографії присвячений прізвиськам та глузливим назвам мешканців окремих сіл (с. 138–226), яких є декілька десятків. Авторка поділила їх на дванадцять груп, як і в першому розділі.

Праця доповнена резюме словацькою та англійською мовами.

Народна медицина та ветеринарія

Цій темі Н. Вархол присвятила дві студії. У першій з них — «Народні методи профілактики та лікування дитячих захворювань»¹³ — авторка спирається на результати власних польових досліджень у 52-х селах (68 інформаторів). У першій частині вона подає понад півсотні раціональних та ірраціональних практик і заборон, спрямованих на здоров'я дитини, коли вона ще перебуває в утробі матері, а також відразу після її народження. У другій частині праці дослідниця наводить за абеткою 23 дитячі захворювання і народні способи їх лікування — за допомогою лікувальних рослин (поряд з діалектними та українськими

назвами подано ще й їхні латинські еквіваленти) та шляхом магічних практик (запропоновано цікаві тексти народних замовлянь).

У другій студії «*Народна ветеринарія та методи профілактики свійських тварин*»¹⁴ Н. Вархол, ґрунтуючись на відомостях 74-х інформаторів із 55-ти українських сіл Словаччини, навела різні способи лікування корів, коней та овець. Профілактикою захворювань цих тварин займався кожен господар індивідуально, особливо при першому їх вигоні на пасовисько, першій оранці, під час календарних церковних свят (Різдво, Великдень, Русалії) тощо. Часто лікуванням тварин займалися напівпрофесіонали, головним чином, громадські пастухи (бачі). Авторка тут також подала назви десятків рослин з означенням хвороб, які вони лікують.

Рослини в народних віруваннях

У 1992 році Н. Вархол опублікувала студію «*Народна уява про дерево*»¹⁵, побудовану на матеріалах, зібраних від 36-ти інформаторів із 31-го села. У ній вона навела численні факти щодо приписування деревам, зокрема дубу та липі, здатності магічно впливати на людину. Магічна сила приписувалась і так званим *перуновим тріскам*, тобто тріскам з дерева, у яке влучила блискавка. Вирубування здорових фруктових дерев могло спричинити нещастя, а то й смерть людини. Основну увагу авторка зосередила на лікувальній силі дерев, зокрема їхнього листя, квітів та плодів. Тут же вона навела численні пісні та казки про магічне перетворення людини в дерево.

Виняткове місце в українському народознавстві займає монографія Н. Вархол «*Рослини в народних повір'ях русинів-українців Пряшівщини*»¹⁶.

У першому розділі (с. 4–21) авторка розглянула *магічні рослини*, у другому розділі (с. 22–99), що є основою книги, — *рослини в народних повір'ях, магійній фітотерапії та фольклорі*. Тут вона подала ґрунтовний опис 118-ти рослин. Назву кожної рослини наведено місцевою говіркою, українською, словацькою та латинською мовами. Найважливіші рослини ще й графічно зображено. Для кожної рослини

наведено приклади її використання в народній медицині, в обрядах та народній поезії.

У розділі «*Травознавці*» (с. 100–110) авторка подала описи людей, які знали на лікарських рослинах. Були це люди, пов'язані з природою: громадські пастухи овець (*бачі*), *жінки-знахарки* та ін. Про деяких з них наведено цілі оповідання. Книжка закінчується «*Словником народних ботанічних назв*» (с. 111–144), причому для кожної діалектної назви зазначено села, у яких було цю назву зафіксовано. Усього в книзі є посилання на 102 населені пункти.

Скорочену та доповнену версію праці Н. Вархол виголосила словацькою мовою на міжнародній науковій конференції «*Зелень в народних звичаях*» у м. Угерське Градіште 2003 року¹⁷.

Пареміологія

Посилену увагу від початку своєї фольклористичної діяльності дослідниця приділяла дрібним фольклорним жанрам (пареміології): прислів'ям, приказкам, загадкам та фразеологізмам. У 1985 році вона видала книжку «*Народні загадки українців Східної Словаччини*»¹⁸, яка містить 583 загадки (без варіантів), записані від 115-ти інформаторів, та із 41-го друкованого джерела. Для кожного тексту наведено ім'я інформатора або джерело, з якого його передруковано. Збірка завершується ґрунтовною науковою розвідкою авторки про історію збирання загадок українців Словаччини та їх жанрово-тематичний аналіз і характеристику (с. 83–102). Діалектні слова і тут пояснено еквівалентами української літературної мови. Загадки є улюбленим жанром молоді, оскільки розвивають логіку та абстрактне мислення. З огляду на це Н. Вархол підготувала для учнів українських шкіл Словаччини багато оформлений збірник місцевих загадок під назвою «*Ходить орач по полі*»¹⁹.

У співавторстві з харківським мовознавцем Анатолієм Івченком Н. Вархол підготувала до друку і видала «*Фразеологічний словник лемківських говірок Східної Словаччини*»²⁰. Це, по суті, збірник прислів'їв, приказок та інших фразеологізмів, зібраних дослідницею в 1982–1987 роках на основі укладеного авторами запитальника у 58-ми населених пунктах Східної

Словачини і доповнений збірками прислів'їв Ю. Харитуна, Ю. Цигри та І. Легдана. Словник охоплює 2300 фразеологізмів, упорядкованих за абеткою за основними іменниками (*Абрагам, Автобус, Адам, Америка, Амін, Ангел, Андрій* тощо). Мало зрозумілі діалектні слова пояснено в кінці книжки (с. 152–159).

Український мовознавець Валерій Мокієнко у вступній статті до книжки написав: «Дана книжкова публікація це — абсолютно самостійний, ретельно зібраний шляхом анкетування й опитування мешканців 58 сіл Пряшівщини [матеріал]. Цінність його, між іншим, і в тому, що Словник — перше книжкове видання не лише лемківської фразеології Східної Словачини, але і взагалі — перше книжкове видання діалектної української фразеології. Його ретельно паспортизований матеріал може прислужитися не лише українським діалектологам, але й багатьом дослідникам народної фразеології усієї Східної Славії та її діалектів у сусідніх регіонах. Зрозуміло, що найбільше значення цей Словник має перш за все для українського населення ЧССР, оскільки ідіоматичні скарби не “прихованні”, а навпаки — відкриті в ньому для широкого огляду, будуть стимулювати і майстрів слова, і вчителів, і шанувальників народної словесності, і численних шукачів свіжого образу. Маємо надію, що Словник сприятиме вдосконаленню культури мови українців, прищепить їм ще більшу любов до рідної мови»²¹. Не кожна пряшівська українська книжка дістала подібну високу оцінку спеціаліста такого високого рангу.

Як справжній науковець, Н. Вархол не оминала і «делікатних» тем у пареміях, що їх в умовах тоталітарного ладу в Чехословачині та Україні вважали не фольклорними зразками, а продуктом буржуазії. Ідеться про еротичні мотиви в пареміях. Офіційна наука їх не тільки не досліджувала, але й не рекомендувала записувати. Н. Вархол, усупереч цим офіційним рекомендаціям, під час польових досліджень записувала й такі тексти, а згодом опублікувала їх у студії «Еротичні мотиви в пареміях русинів-українців Чехословачини»²². По-

давши всебічний аналіз і характеристику цього жанру, авторка в додатку опублікувала 77 еротичних загадок та 135 прислів'їв і приказок. За бажанням авторів, не всі вони паспортизовані.

Народні обряди, звичаї та поезія

Цій темі дослідниця присвячувала увагу від самого початку своєї науково-дослідницької діяльності в Музеї української культури. Її перша наукова праця на цю тему була присвячена купальським звичаям²³, у даному регіоні відомим під назвою «собітки». Авторка задокументувала у дванадцяти українських селах Східної Словачини звичай розкладання вогнів і спалювання минулорічного священного зілля. Увечері перед християнським святом Івана (Яна) Хрестителя (24 червня за старим стилем, або 7 липня за новим) жінки до схід сонця збирали зілля, яке згодом освячували в церкві. Святоянському зіллю приписували магічну силу. Ним лікували від різних хвороб, «заганяли» бурю, охороняли врожай від граду, будинок від пожежі і блискавки тощо. Дівчата причаровували ним парубків. Особливе значення серед святоянського зілля мала папороть. Очищувальну силу приписували також собітковому вогню, через який молодь стрибала і переганяла худобу. У додатку до своєї праці авторка навела тексти та мелодії 25-х собіткових пісень, поділивши їх за мотивами на чотири тематичні групи: аграрні, любовні, еротичні та інші мотиви.

Окрему студію Н. Вархол присвятила культу води в календарних та сімейно-побутових обрядах русинів-українців Словачини²⁴, таких, як *Різдво, Водоці, Великдень, Трійця (Русалії), хрестини, весілля, похорон* тощо.

Результати наукового опрацювання польових матеріалів лягли в основу доповідей дослідниці, зачитаних на міжнародних наукових конференціях в Угерському Градишті в Моравії («Покритка в народній традиції українців Східної Словачини»; «Про подарунки в народній словесності»²⁵ та «Тіло в словесному фольклорі русинів-українців Словачини»²⁶).

У співавторстві з чоловіком Н. Вархол дослідила календарні та сімейно-побутові зви-

чаї в рідному селі благословенного єпископа греко-католицької церкви Петра Павла Гойдича — Руські Пекляни Пряшівського округу²⁷ та в рідному селі благословенного єпископа тієї самої церкви — Грабське Бардіївського округу²⁸. Обидва єпископи в умовах тоталітарного режиму за свої релігійні переконання були безпідставно засуджені на довгі строки ув'язнення. Перший з них помер у в'язниці.

Н. Вархол не є лише фольклористкою. Вона ще й активна письменниця — член Спілки українських письменників Словаччини. Її оповідання з побуту населення, серед якого вона живе і працює, від 1976 року з'являлися на сторінках українських друкованих видань Словаччини «Дукля», «Дружно вперед» та «Нове життя». Частину з

¹ Мушинка М. Охоронці традицій // Нове життя. — 2004. — Чис. 21–22. — С. 5.

² Вархол Н. Чоловік-демон в народному повір'ї українців Східної Словаччини // Науковий збірник Музею української культури у Свиднику (далі — НЗ МУК). — Т. 12. — Пряшів, 1985. — С. 229–262.

³ Вархол Н. Жінка-демон в українсько-словацькому фольклорному прояві // Там само. — Т. 24. — 2007. — С. 151–160.

⁴ Вархол Н. Пережитки культу слов'янського бога Перуна // Збірник матеріалів з міжнародної наукової конференції «Словацько-українські взаємини». — Banská Bystrica, 2003. — С. 50–60.

⁵ Varcholová N. Demonický obraz Varvary a Savy vo folklórnom kontexte Rusínov-Ukrajincov východného Slovenska // Ethnologia Actualis Slovaca. — Trnava, 2004. — S. 70–78.

⁶ Varcholová N. Poverové predstavy o reverantoch v rusínsko-ukrajinskej oblasti východného Slovenska // Obyčajové tradície pri úmrtí a pochovávaní na Slovensku s osobitným zreteľom na etnickú a konfesijnú mnohotvárnosť. — Bratislava, 2001. — S. 103–107.

⁷ Вархол Н. Образ долі в українсько-словацькому фольклорному контексті // Studia Slovakistica, 5. — Ужгород, 2005. — С. 36–45.

⁸ Вархол Н. Матвій Корвін у народній прозі українців Східної Словаччини // НЗ МУК. — 1988. — Т. 15. — С. 141–162.

⁹ Там само. — С. 173–180.

¹⁰ Мушинка М. Погрозливий лист опришків місту Бардієву з 1493 року як пам'ятка української мови і культури // НЗ МУК. — Свидник, 2007. — Т. 24. — С. 82–87.

¹¹ Varcholová N. Zbojníctvo v ľudovej slovesnosti Rusínov-Ukrajincov Slovenska // Janošik

них було видано окремими книжками — «Погорда» (1991, Пряшів) та «Інтер'єр несувітності» (1995, Пряшів), які отримали позитивну оцінку читачів та критиків. У них є багато автобіографічного, емоційно-ліричного, але й фольклорно-етнографічного, хоча це, по суті, — модерна проза.

Дуже популярними були і є радіоп'єси Н. Вархол та науково-популярні радіопередачі про народні звичаї русинів-українців Словаччини в циклі «Корені», що їх передає українська редакція Словацького радіо в Кошице. Деякі з них за бажанням слухачів повторювалися декілька разів.

Щиро вітаємо Надію Вархол з ювілеєм! Зичимо їй доброго здоров'я, аби нинішній оптимізм і надалі не покидав її. Чекаємо від невтомної дослідниці нових публікацій.

a fenomén zbojníctva na slovensko-poľsko-českom pomenzí. Zborník príspevkov z konferencie. — Terchova, 2. — 4. 8. — 2007. Považské múzeum v Žiline. — S. 263–295.

¹² Вархол Н. Звідки і коли... Топонімічні перекази про заснування сіл та виникнення їх назв. — Пряшів; Свидник, 2009. — 230 с.

¹³ Вархол Н. Народні методи профілактики та лікування дитячих захворювань // НЗ МУК. — 1995. — Т. 20. — С. 239–258.

¹⁴ Вархол Н. Народна ветеринарія та методи профілактики свійських тварин // НЗ МУК. — 1998. — Т. 21. — С. 201–215.

¹⁵ Вархол Н. Народна уява про дерево // НЗ МУК. — 1992. — Т. 18. — С. 228–244.

¹⁶ Вархол Н. Рослини в народних повір'ях русинів-українців Пряшівщини. — Пряшів; Едмонтон, 2002. — 152 с.

¹⁷ Varcholová N. Rastliny v ľudových poverách Ukrajincov východného Slovenska // Studie Slovákckeho Muzea, 8. Zeleň v ľudových obyčejích. — Uherské Hradište, 2003. — S. 171–180.

¹⁸ Вархол Н. Народні загадки українців Східної Словаччини. — Пряшів, 1985. — 118 с.

¹⁹ Вархол Н. Ходить орач по полі. Загадки для дітей. — Пряшів, 1992.

²⁰ Вархол Н. Івченко А. Фразеологічний словник лемківських говірок Східної Словаччини. — Пряшів, 1990. — 160 с.

²¹ Там само. — С. 12,13.

²² Вархол Н. Еротичні мотиви в пареміях русинів-українців Чехо-Словаччини // НЗ МУК. — Т. 16. — 1990. — С. 287–300.

²³ Вархол Н. Купальські звичаї українського населення Східної Словаччини // НЗ МУК. — 1980. — Т. 9. — Кн. 1. — С. 253–274.

- ²⁴ *Varhol H.* Культ води в обрядовості русинів-українців Словаччини // *Jazykovedný zborník vedeckých štúdií venovaný životnému jubileu doc. PhDr. Zuzany Hanudelovej, CSc.* – Prešov, 2009. – S. 462–477.
- ²⁵ *Varcholová N.* Dary a obdarovania v ľudovej slovesnosti Ukrajincov-Rusínov Slovenska // *Studie Slovákkeho múzea. Č. 12.* – Uherské Hradište, 2007. – S. 185–194.
- ²⁶ *Varcholová N.* Telo v slovesnom folklóre Rusínov-Ukrajincov Slovenska // *Sborník materiálů vědecké konference Tělo jako kulturní fenomen.* – Uherské Hradiště, 2010 (у друці).
- ²⁷ *Varcholová N.* Z výročných a rodinných obyčajov v Ruských Pekl'anoch // *Zborník materiálov medzinárodnej vedeckej konferencie Blahoslavený biskup Pavol Peter Gojdič (1888–1960) v súradniciach času a doby.* – Prešov, 2007. – S. 210–235.
- ²⁸ *Varcholová N.* Tradičná duchovná kultúra v obci Hrabské // *Zborník prednášok z vedeckej konferencie Reflexia jednoty v diele a pôsobení blahosloveného biskupa Vasiľa Hopka (1904–1976).* – Prešov, 2009. – S. 201–223.

У ПІДМУРІВОК ШЕВЧЕНКОЗНАВСТВА

Василь Яременко

Тарас Шевченко у прижиттєвій критиці (1839–1861). Бібліографія. Матеріали : навчальний посібник / Упорядник В. Іскорко-Гнатенко. – К., 2009. – 324 с.

Пригадалося, що основне завдання для текстології перед виданням тексту — це вивчення його історії [4, с. 8]. Для розвитку гуманітаристики таким мірилом є відмінне знання бібліографії — систематизованих переліку літератури чи опису книг і видань на яку-небудь тему або з певної галузі знань. У літературознавстві — це передусім бібліографія видань творів визначних письменників з відповідними матеріалами про них. В епоху, коли інформаційний потік дедалі інтенсивніший, бібліографія вбезпечує від ситуації «винайдення велосипеда» і сприяє концентрації уваги й зусиль науковців у необхідному напрямі. Особливо важливо мати чітко коментовану бібліографію прижиттєвих видань про геніальних постатей у культурі. Адже це не лише вможливає з'ясування сприйняття певної людини її сучасниками, але й дозволяє здійснити відповідні порівняння, пов'язані з нашою епохою, що є також одним з аспектів перевірки даної особистості саме на геніальність. З огляду на вищевикладене вітаємо появу книги «Тарас Шевченко у прижиттєвій критиці (1839–1861). Бібліографія. Матеріали», видану як навчальний посібник Інститутом філології Київського національного університету ім. Тараса Шевченка до 195-ліття від дня народження поета. З коментарями та покажчиками книгу сумлінно впорядкувала завідувачка навчальної лабораторії шевченкознавства Інсти-

туту філології В. Іскорко-Гнатенко. У короткому вступі вона повідомила, що в посібнику лише «... зроблено спробу з можливою повнотою охопити і систематизувати наявний друкований матеріал прижиттєвих відгуків про Т. Шевченка (статті, рецензії, повідомлення, перекази, замітки, згадки, присвяти, листи), розкиданих по тогочасних періодичних та книжкових виданнях, переважно малодоступних» [5, с. 3, 4]. Тим часом структура книги ніби вже «програмує» розлогий зачин. Вона складається із чотирьох розділів: перший — прижиттєві публікації та видання Шевченкових творів (1840–1861); другий — прижиттєві переклади творів Т. Шевченка у світі (1856–1861); третій — бібліографія «Т. Шевченко в оцінці прижиттєвої критики (1839–1861)»; четвертий (понад 80 % обсягу книги) — матеріали до бібліографії, поданої в попередньому розділі. У хронологічний перелік прижиттєвих публікацій увійшли також видані роботи Шевченка-художника. Такий підхід є цілком прийнятним з огляду на те, що його поетична й малярська творчість перебували в органічному зв'язку і мали єдине спрямування [6, с. 118].

Деякі зазначені в першому розділі позиції авторка супроводжує цінною довідкою, що розширює наше уявлення про видання та відсилає за додатковою інформацією про нього. Уважаємо, що доцільно виробити виразніший шаблон подачі таких відомостей про прижиттєві публікації та видання